Cengiz Dağcı

Onlar da İnsandı

YAYIN NU: 214
EDEBÎ ESERLER: 105

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-304-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1990
30. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2022

Cengiz Dağcı; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

"Türkçe bana anamın konuştuğu dil" diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamalar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüzünlü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırımla olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında "Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim" der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen "Türk Dünyasında Zirve Şahsiyet ler: Cengiz Dağcı" sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields

bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıltaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Bademi Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

Birinci Bölüm

1

- Hadi, Macik, hadi... küh, küh! Yolun ortasında takatten düşme şimdi. Ortalık kararmadan eve varırsak, aferin diyeceğim sana! Çobana da gitmeyeceksin yarın sabah. Yemin de başının ucunda, suyun da! Hanımlar gibi yat, ye kızım! Hadi, Macik, hadi kızım! Kıymetlendin sen artık. Şaka mı, karnına danacık koydu Rum boğası. İkilendin sen artık. Allah vere de babasına benzese yavrun! Etrafın köylüleri, ineklerini Rum köyüne götüreceklerine, bizim ahıra getirsinler. Senin yavrun, köy ineklerinin karnını şişirsin, benim de cebimi. Hadi Macik, hadi kızım, küh, küh... Rumun dört boğası var; ama Rum kafası; ne dersen de! Hayvanın orasından bile para çıkarır kâfirler. Saray gibi bir ev kurdu kendine. Nerden aldı parayı, dersen söyleyeyim sana: Boğadan! Boğadan, vesselâm! Sense tütün yaprakları arasında terle oğlum, terle! Tarladan, bağdan gelen paranın tadı başkadır, başka! Yorgun argın sete uzanırsın, malını mahsulünü düşünür; rüyanda tarlanı, bağını, bostanını görürsün. Toprağın yoksa ne görürsün? Boğanın kuyruğunu! Tüh, aptal harcı bu Bekir, yaraşmaz sana! Hadi, Macik, hadi, hadi kızım, karanlık basmadan varalım eve... Hadi, küh, küh!

Rum köyü evlerinin kırmızı teneke damları, çoktandır, şosenin üstüne amfiteatr gibi kat kat dağlara doğru yükselen yeşil bağlar gerisinde kalmıştı. Şosenin sağ yanında

da, birbirlerinden taş duvarlarla ayrılmış, uzunlamasına bağlar; kocaman basamaklar gibi, tâ Karadeniz'in pırıltılı sularına kadar iniyordu.

Gök, yüksek ve maviydi. Güneş, tam da Roman Koş' un üstünde duruyor, parlak ışınları Gurzuf'un sakin sularında titreşiyor, aşağıda kimsesiz evleri, çıplak tepeleri, derin dereleri, uçurumları, yeşil bağları, tütün tarlalarını, bahçeleri, çayırları, kuru dereler içinde parıldayan ince su sicimlerini ışıldatıyordu.

Bekir, şosede, ineğinin arkasında, hayvanı yormamak için ağır adımlarla köyüne dönüyordu. Bir iki saatte bir, uzaklardan yolun toz-dumanını kaldırarak, şoseyi eni konu örten ağaçların altından, bir otomobil görünüyordu. O zaman Bekir, ineğini yolun kenarına çekiyor, sabırla otomobili bekliyor, otomobilden ürkmesin diye ineğin boynuna sarılıyor, başını okşuyor, kulağına tatlı sözler söylüyordu:

- Korkma kızım, korkma! diyordu. Yarın seni çobana yollamayacağım, Ayşe bakacak sana. Korkma, Macik, korkma!

Otomobil geçip gidiyordu. Geride havaya yükselen toz-duman, yavaş yavaş inceliyor, bir sis örtüsü gibi şose kenarında, taş duvardan sarkan yaban üzümlerine, incir yapraklarına iniyordu.

Tütün zamanıydı. Köylüler, Kızıltaş'ın tütün tarlalarındaydılar; Bekir'in gözüne kimseler ilişmiyordu.

Bekir, Gurzuf'un üstünde Memiş'in bayırına çıktı. Köyü, buradan, daha dört kilometre çekiyordu. Ama dirseği geçince artık kendini köyünde hissetti. Ayı Dağı ile yayla arasındaki geniş geçitten serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı.

Bekir, şose kenarına kadar gitti, ineğini taş duvardan sarkan incir dalına bağladı, yanıbaşındaki taşa çöktü. Geçitten esen hoş serinliği içine doldurmak ister gibi,

gömleğinin düğmelerini çözdü; kahverengi, kuzu derisi kalpağını arkaya attı. Solda yükselen dağların sırtındaki yaylalara, Ayı Dağ'ın eteklerine, Karadeniz'in sessiz yalılarına bir göz attı. İçinin bütün duygularını dile getirmek ister gibi: "Mübarek topraklar, mübarek topraklar!" dedi.

Kırım'ın burası çok güzeldi. Solda, dağların üstünde yayla, tavlı bir beygir sırtı gibi temiz ve parlaktı. Aşağıda, köyün gerisinde, tütün aranlarına kadar inen koyu yeşil, cılız çamlıklar, kadife yamaçlarla örtülü dağların, derisi yüzülmüş hayvan eti renginde çıplak yerleri, ışıklar altında yanıyordu. Daha aşağıda; uçurumları al, beyaz, sarı, kırmızı renklere bürünmüş Gelinkaya ile, ondan epeyce uzakta, kurşun rengi yaz-kış hiç değişmeyen Topkaya; birbirlerine bakarak sessiz-sakin, dertlerini söyleşiyorlardı. Topkaya'nın derdi, Gelinkaya'nınkinden daha büyük, daha derin gibiydi. Göğün kimbilir neresinden kopmuş bir bulut parçası, her akşam gelir, Topkaya'yı sarardı. Esen rüzgârlar Topkaya'ya çıkmaz, onun sessizliğini bozmazlardı. Rüzgârlar, sadece Ayı Dağ'la yaylaların arasındaki geçitten geçer, Kızıltaş bahçelerindeki elma, armut, kayısı, şeftali, hurma ağaçlarını, tütün tarlalarındaki tarhları tarar, her yerden bir tat, bir hoş koku alarak Roman Koş'un eteklerine gidip yatarlardı...

Bekir bir hayli oturdu, hoş kokulu rüzgârla serinledi, bir sigara sardı. Çok uzaklarda, yeşil tütün tarlaları içinde, başları kırmızı, beyaz, sarı yağlıklarla bağlı, çalışan kızlara baktı. Sonra ayağa kalkarak, incir dalından, ineğinin ipini çözdü: "Yolcu yolunda gerek!" deyip yine yürümeye başladı.

Yine Rum'un boğasını hatırladı, Rum'un evini gözünün önüne getirdi. "İneğin yavrusu, erkek mi olursa daha iyi, yoksa dişi mi?" diye düşünceye daldı. Bütün varlığıyla toprağına bağlı olan Bekir, Rum'un, topraksız-bağsız, bir-

kaç boğa ile zengin oluşuna şaşıyordu. "Rum'un boğası da boğa haa!" diyor, kendi ineği de boğa yavrulasın istiyordu.

Hayvan bazan yolun ortasında duruyordu. Ayna gibi sönük, iri gözleriyle Bekir'e bakıyordu. Bekir, hayvanın boynunu, başını okşuyor: "Hadi Macik, götüreyim seni eve, hadi..." diyerek ineğini dehliyordu.

- Boğa yavrularsan boynuna boncuklar takacağım; çobana da göndermeyeceğim, kendim bakacağım. Hadi kızım, bizim Esma karı da sevinecek seni görünce. Hadi Macik, küh, küh... Yavrun, Rum'un boğası gibi boğa olsun. Köylüler ineklerini Rum köyüne götüreceklerine bizim ahıra getirsinler. Yavrun, köy ineklerinin karnını şişirsin, benim de cebimi... Ama Allah'ın işine karışılmaz: Boğa dersin, inek çıkar, inek dersin boğa; bilinmez hiç! On beş sene evvelisi oğlan olsun diye can atardım; sonunda ne oldu, kız oldu. Kabahat kimde? Ne bende, ne de Esma'da. Allah'ın isteği kız imiş, kız çıktı. Eh, ne çare! Hadi Macik, hadi kızım, küh küh! Oğlan olsun, kız olsun eli-ayağı düz olsun! Rum, boğadan zengin oldu diye Allah'a, bana da boğa ver, deyip emredemezsin ya! Hadi Macik, hadi kızım...

Köyün üstünde ilk tütün aranları göründü. Aranlara çıkan, iki yanı da taş duvarla çevrili, yer yer çalı çırpı örtülü yollarda, sağlı sollu kocaman sepetler taşıyan eşeklerin, atların arkalarından sahipleri geliyor; bazıları sallana sallana aranlara çıkıyor, bazıları da aranlardan yeşil tütün tarlalarına iniyordu.

İşler en kızgın çağındaydı. Demet zamanlarında olduğu gibi, aranlarda, tütün yapraklarına ip geçiren kadınların, kızların, tahta aranların önünde uzun sırıklara tütün sicimleri bağlayan gençlerin, ihtiyarların şarkıları, bu sıra pek işitilmiyordu.

Bekir, şosenin kenarında asker gibi sıralanmış, uzun, sessiz servilerin gölgelerini geride bıraktı; biraz bayıra yu-

karı çıktı, elini gözlerine siper etti; aranların önünde çalışanlara, dağların üstüne gelmiş, sıcağı yavaş yavaş eksilen güneşe baktı.

- Güneş akşamın yolunu tuttu, ben de bütün gün bu ineğin kuyruğunu... Bağlandım, kaldım. Bakalım, bizim aranlarda ne oldu bugün...

Adımlarını sıklaştırdı. Şimdi tarlasında yatan tütünü düşünüyordu.

- Allah verdi bu havayı bize. Bir iki hafta içinde tütü-nünü tarlandan kaldıramazsan işin dumandır. Bekir, duman! Yine gidip komşuya yalvaracaksın. Evde bir karı var, bir kız; ikisi de hamarat, ama gene de komşusuz başa çıkamayacaksın. Komşu, komşunun tütününe muhtaçtır, derler. Tam yerinde, zamanında söyledin bu lâfı. Bizim Ayşe büyüdü diye çoban Seyd-Ali'nin oğullları utanırlar gelmeye... Ben bu akşam gene de Seyd-Ali'ye bir başvurayım. Ama niçin utansınlar? Kendimiz için doğurmadık ya, vereceğiz birisine...

Ama bu düşüncelerine kendi de pek inanmıyor; evini, hayatını Ayşe'siz düşünemiyordu. Biricik kızıydı Ayşe; babası için on beşinde değil, ancak beş yaşında bir kızcağızdı Ayşe! Bekir, içini çekti:

- Allah, tek bir tane verdi bize... Hadi Macik, hadi... Çokun derdi çok olur, azın derdi daha çok olur. Hadi kızım, hadi!.

Artık aranlara, güneşe, yollardan inen eşeklere bakmıyordu. Kızı Ayşe'sinin on beşini doldurduğunu henüz şimdi anlamış gibi; kızının boyunu bosunu, güzelliğini gözlerinin önüne getiriyor, günün birinde ansızın isteneceğini düşündükçe ürperiyordu. "Güzel olmasına güzel, ama güzelin talihi çirkin olur!" diye mırıldandı.

Güneş, uzun günün işini bitirmiş gibi ağır ve yorgun bir tembellikle yaylaya iniyordu. Yükseklerde, aranların önünde sırık bağlayanlar, eşeklerden, atlardan tütün yük-

leri boşaltanlar, aranlardaki işlerini bitirmişlerdi. Akşam serinliğinden faydalanarak bostanlarını sulamak için, çapalarıyla suları kesen insanlar, kadınlar, genç kızlar, daha canlı ve yüksek seslerle konuşuyorlardı.

Solda, üzeri çalı çırpıyla hemen tamamen örtülü, dar bir yoldan bir eşek çıktı. Yolunu bilirmiş gibi şoseye geçip aşağıda tarla yoluna saptı.

Bekir durdu, eşeğin çalılardan çıkacak sahibini bekledi; ama dar yoldan kimseler çıkmıyordu. Seslendi.

- Sen misin, Enver?

- Benim, Bekir Ağa!

- Kimindir bu eşek?

- Benim.

Çalıların altından Battal'ın Enver çıktı.

- Bu senin eşek yolu biliyor ama dikkat et! Karşıdaki dirsekten aftanabil çıkarsa kalırsın eşeksiz.

- Su döküyorum da.. Dur dedim durmaz, gider gelir kendi başına! Hayrola, inek mi hasta?

- Yok, Rum köyüne boğaya götürdüm.

- Rum köyüne mi?

- Ha!

- Pahalıymış Rum boğasının hizmeti.

- Yirmi kuruş. Üstüne de bir sepet elma, armut.

- Vay kâfir, amma da yolmuş seni ha!

- Boğanın orasından zengin oluyorlar, ne yaparsın!

- Neden Recep'in boğasına götürmedin?

- Çok sorma ulan! Neden senin Emine başkasına varmadı da sana vardı? Bu hayvanın da canı Rum boğasını çekti işte!

Genç, esmer, pehlivan yapılı Enver, başını arkaya attı, parlak dişleriyle güldü:

- Allah vere de boğa yavrulasa.

- Allah'ın işi bu; karışılmaz. İnek dersin boğa çıkar, boğa dersin inek. Bizim elimizde ne var? Allah'ın emriyle

olur her şey. On beş sene evvelisi oğlan olsun diye can atardım, ama kız çıktı. Gene de dua etmeliyiz. Tanrı dinler, dinler, sonra kesip biçer, nasıl doğru görürse öyle yapar; onun emri...

Battal'ın Enver, akpak dişleriyle gülerek, Bekir Ağa'yı dinliyordu. Aşağıda, tütün tarlasının içindeki patikada eşeği, şoseden epeyce uzaklaşmıştı. İnek de, Bekir Ağa' nın lâkırdısının bir hayli uzayacağını sezinlemiş gibi yolun kenarında, kafasını çalıların altına sokmuş, taze ot yiyordu.

Bekir, Enver'in geniş, sağlam omuzlarına, erkek ellerine baktı; kıskanmış gibi içini çekti:

- Bize de oğlan lâzımdı, ama olmadı işte! dedi.

Enver, Bekir Ağa'nın gönlünü yapmak ister gibi, cevap verdi:

- Oğlan işe yarar, doğru! Ama kız da evi donatır, Bekir Ağa!

- Öyle, kapağını bulana kadar donatır. Sonra kim donatır? İşte onun da zamanı geliyor.

Enver, birkaç gündür gönlünde taşıdığı gizli meseleyi Bekir Ağa'ya açmak için fırsat bulduğuna sevindi:

- On beşini doldurdu galiba! dedi.

Bekir, tasdik edecek, evet diyecekti, ama boğazında kırıldı:

- Öyle... galiba öyle. Pek bilmem ya. Ya on dört, ya on beş. Yoksa on üç mü desem? Bilmem doğrusu, körpe fidan daha...

Sonra, birdenbire, Enver'in, Ayşe'sinin yaşını soruşunda bir şeyden şüphelenmiş gibi: "Bizim Ayşe'nin yaşından sana ne?" dedi. "Yaşı at pazarında sorarlar." Sonra lâkırdıyı başka yana çevirdi:

- Bugün bizim aranlara çıktın mı hiç? Allah hava verdi, şu bir iki hafta içinde tütünleri kaldıramazsak işimiz du-

mandır. Eskiden sakallı kazaklar gelir, köylerde iş ararlardı. Şimdi onlar da görünmüyorlar, battılar mı acaba?

Enver, aydınlık dişleriyle tekrar güldü:

- Bataydılar keşke. Allah'a şükür, bizim köy bu zamana kadar temiz kaldı. Alma Rus'u yanına, alırsın belâ, Bekir Ağa!

- Öyle!

- Bu sabah çoban Seyd-Ali'nin üç oğlu, sizin aranlardan tarafa gidiyorlardı.

- Öyle mi?

- Hayli zamandır, büyük oğlan Remzi, Esma yengenin gözüne girmek istiyor.

- Sen dedikoduya kulak verme, Enver!

- Ne çıkar? On beşini buldu, ağlaya ağlaya gidecek, bulsun kendine bir yuva. Çoban Seyd-Ali'lerin yuvası fena mı sanki? Remzi de meşe ağacı gibi sağlam, namuslu bir oğlan...

- Seyd-Ali'lerin yuvasına sözüm yok. Ama bunun dillerde gezmesini istemem. Garip kuşun yuvasını Allah yapar.

Battal'ın Enver utandı. Bunu, şimdi işlerin kızıştığı şu sırada konuşmanın yersiz olduğunu ansızın anlamıştı. Ama başladığı lâkırdıyı da yarıda bırakmak istemiyordu.

- Dillerde değil, Bekir Ağa! dedi. Dillerde değil... Bilirsin ki, Seyd-Ali'ler bize akraba olurlar. Eh, Remzi oğlan da bana söyledi derdini. Ayıp mı?

- Ayıp ya! Sen kendine bir karı buldun mu ki kalkarsın elâlemi evlendirmeye?

- Hey kızma Bekir Ağa, bu küçük söze. Ben kimseyi evlendirmeye kalkmadım. Oğlan derdini bana söyledi, ben de sana söylüyorum. Damadı Samsun'dan getirtecek değilsin ya! Vereceksin köyün içinden birine...

- Kime verirsem veririm, belki de hiç vermem. Kız benim, mal benim, hak benim, sana ne? Evindeysen otur

sete rahat rahat, bak karına; tarladaysan bak eşeğinin kuyruğuna. Benim işime karışma. Küçük söz ha? Sinek de küçük ama mide bulandırır.

Enver sustu, ama Bekir Ağa'ya darılmadı. Bu meseleyi Bekir Ağa ile konuşmaya ne yaşı müsaitti, ne de zaman. Ama Ayşe'nin de Remzi'yi sevdiğini, Remzi'den başkasını istemediğini biliyordu. Fakat Ayşe bunu babasına söyleyemezdi, sırrıydı bu onun. Bu sırrı Bekir'e açsa açsa annesi Esma açabilirdi.

Enver, bu işin eninde sonunda akrabası Remzi'nin lehine biteceğinden eminmiş gibi güldü:

- Neyse, genciz, kusura bakma, Bekir Ağa! Yavaş yavaş sırayı da öğreniriz, sırrı da.

- Sırrı mırrı yok. Sırdaş aramak, sırrı yaymak içindir. Bu lâfı bir başkasının ağzından duyarsam gözünüzü patlatırım. Hem senin, hem Remzi'nin...

- Vay, vay!

- Bakalım o zaman vay vay diyebilir misin? Hadi, git eşeğine. Kızdırdın beni...

Bekir Ağa, sahiden de kızmıştı. Adımlarını açarak ineğine gitti, iki eliyle ineğin boynuzlarından tuttu, çekti, hayvanı şoseye götürmek istedi. Ama inek, başını yeşil otlardan ayıramıyordu.

Bekir, sinirli, titreyen elleriyle ipi hayvanın boynuzlarına geçirdi, şoseye giderek bağırmaya başladı:

- Küh, küh... Haspa seni! Çatlayıncaya kadar yiyecek değilsin ya! Hadi, kaldır başını o otlardan... Küh! Kahpe...

Etrafına bakındı, sinirli gözleriyle Enver'i aradı. Ama Enver yoktu. İneğini çeke çeke yolun öbür tarafına gitti, tütün tarlasına baktı. Tarla yolunda iri iri adımlarıyla genç Enver, eşeğine doğru gidiyordu.

- Zamane insanları bunlar! diye mırıldandı Bekir. Dine de, imana da, köye de, millete de hayırları yok! Bir kızımız var, ona da göz koydular artık... Kız da daha fidan, ağzı

süt kokar daha... Hadi Macik, hadi... Öyle ya! Ben Rum köyünde boğada, ben ormanda; tilkiler de bizim aranda. Ne sandındı Bekir? Evde bir karı var, bir kız! Çoban Seyd-Ali'nin evlâtları bizim aranlarda Ayşe'nin izinde koklanıyorlar; ne sandındı Bekir? Köpeksiz eve tilki kolay girer...

Güneş, kıpkırmızı, kandan bir sini gibi yaylaların ardına iniyor, esmer göğün altında denizin mavisi morlaşıyordu. Gün boyu Topkaya'yı sarmış beyaz bulut kuşağı yavaş yavaş inceliyor; bir örtü gibi alçaklara, derelere, gittikçe kararan bağların duvarları altına çöküp yerleşiyordu. Akşamı selâmlayarak uzaklarda su birikintilerinde, kamışlıklarda, eski yıkık kuyuların yanında viyaklaşıyordu kurbağalar.

Ufukların rengi sönüyor; ince, yeşilli mor renkte bez perdeler gerisinde yanan lâmbalar gibi, orada burada yıldızlar parlıyordu. Gün boyu güneşin sıcağından gökleri bırakmış bulutlar, şimdi parça parça birbirlerine tutunarak göğe yükseliyor, sonra birbirlerinden koparak beyaz, kıvırcık kuzu derileri gibi göğü ve akşamı süslüyorlardı. Derelerde sular, tepelerde serin yeller, yollarda sessiz bekçiler gibi uzun serviler canlanıp sallanıyor; yer ve gök hayattan, insanlardan kurtulmuş, nefes alıyordu.

Hoştu akşamlar; akşamlarda insanları kendine çeken, dertleri, yorgunlukları, kasvetleri unutturan bir kuvvet, tatlı bir boşluk vardı; akşamlar gecenin gözleri gibiydi; her yeri görüyor, her yere uzanıyor, her yere dalıyorlardı.

Şimdi her şey akşama teslim oluyordu. Yalnız, insanlar, akşama sırtlarını çeviriyorlardı. Onlar gündüzün ve güneşin, sıcağın ve soğuğun, karın ve ayazın, yağmurun ve rüzgârın çocuklarıydılar. Toprağı görmek istiyor, binlerce yıldan beri bu toprağı görerek, toprağa basarak, elleriyle toprağı tutarak yaşıyorlardı.

Toprak onları kırıp eziyor, onlara binbir türlü meşakkatler çektiriyor, onları öldürüyor, ama onlar gene de her

şeyden çok, kendilerinden çok toprağı seviyorlardı. Onları bu topraktan ayıracak hiçbir kuvvet yoktu. Bin yıllardan beri yaşayageldikleri bu toprakta yaşayacaklardı; yıpranmış, yorgun vücutlarını bu toprakların altına gömecek, ancak o zaman, canlarını göğe, göğün sükût ve rahatına teslim edeceklerdi...

İnsanlar evlerine dönüyorlardı. Kiminin sırtında toprağın otu, kiminin çalı; kimi toprağından, işinden memnun, kimi dertli, kasvetli; yorgun ayaklarını sürüye sürüye evlerine dönüyorlardı. Çobanlar da artık dağlardan inmişlerdi. Yokuşlu yollarda sığırlar, boyunlarında asılı çanlarını çala çala, keçiler meliye meliye ahırlara dönüyorlardı.

Bekir, Kızıltaş'a yaklaştığı zaman, alçaklarda kalan bazı evlerde artık lâmbalar yanıyordu. Karanlık bastıkça köy daha canlı, daha sesli oluyor, her yol, her su başında insanlar toplanıyorlardı. Kiminin arkasında ot, kiminin odun; kiminin koltuğunda çıkın, kiminin yiyecek; esvapları zifirli; elleri, ayakları, kalpakları toz-toprak içinde, yüksek sesle konuşarak, ya bostanlarını sulamak için su nöbeti bekliyor, ya da yarınki işlerini konuşuyorlardı.

Akşamın canlılığında kadınlar da erkeklerden geri kalmıyor; evlerinin önünde, tarlalardan dönen kocalarını, oğullarını, hayvanlarını bekliyorlardı.

Bütün bu kadın, erkek, çocuk seslerine karışan hayvan sesleri daha garip, daha yankılı oluyor; sığırlar ahırlarına yaklaştıklarını hissediyor, bazan yol ortasında durup başlarını kaldırarak, evlerin önündeki insanlara bakarak, garip garip, uzun uzun böğrüşüyorlardı. O ana kadar işlerini bırakıp evlerinden çıkmamış kadınlar, o zaman, unlu, hamurlu, ıslak ellerini önlüklerine silerekten yollara çıkıyor, hayvanların başlarını okşuyor, onunla evlâtlarıyla konuşan anneler gibi konuşa konuşa, hava sıcak ve yağmursuzsa evlerinin önündeki kazıklara bağlıyor, ama hava duman-

lı da gece yağmurlu olacağa benziyorsa götürüp ahırlara kapıyorlardı.

Bekir artık köyünün sınırları içindeydi. Lâkırdıya durmaksızın, yalnız selâm verip hatır sormakla kalarak, rasladığı kimselerin yanından geçip gidiyor, karanlık basmadan eve gireceğine seviniyordu.

Yolun sol yanında kalın meşe ağaçlarının altında korkulu bir sessizliğe gömülmüş mezarlığı geçti. Evi bir çağrım uzakta, bayırdaki bostanın gerisinde, dalları damını örten elma ağaçlarının arasındaydı. Yaylanın üstündeki, rengi daha sönmemiş ufkun beyazlığını üzerine toplamış evin beyaz duvarları, damı geride bırakıp ağaçların arasından öne çıkmış gibiydi; akşamın hükmünden kaçamıyormuşçasına, sessizlik ve sükûnuyla çok garip görünüyordu.

Bekir: "Ayşe henüz aranlarda olmalı. Evde olsa karşılardı beni!" diye düşündü, biraz daha ilerledi. Evinin önünde, geniş bostanı şoseden ayıran taş duvara sıralanmış incir ağaçlarının altında, gözüne iki insan gölgesi ilişti. Ama akşam o kadar esmerleşmişti ki, Bekir bunların kim olduklarını henüz ayırdedemiyordu. Biri bazan şoseden çıkıyor, Bekir'in önünde giden ineğe uzun uzun bakıyor, yine incir ağacının altına çekiliyordu.

Bekir, incir ağacının altındaki iki kişinin kadın olduğunu şimdi iyice görüyordu. "Benim Ayşe, annesiyle beraber beni bekliyorlar galiba!" diye düşündü, ineğin ipini daha kısa tuttu, ceketinin yeni ile alnındaki teri sildi, ineğin başını okşadı, durdu, kadınlara baktı; hangisinin karısı, hangisinin kızı olduğunu seçmek istedi. Seçemedi. Bu yüzden, Battal'ın Enver'le konuştuktan sonra içine dolmuş olan azabı, daha derinden duydu. "Belki komşu kadınları!" dedi.

Ama artık kendisini aldatamazdı. Ayşe, şosenin ortasından koşarak, babasının yanına geldi, ineğin ipini babasının elinden aldı. Macik'in boynuzlarını tuttu, alnından

öptü, yanağını hayvanın başına dayayarak iri, açık gözleriyle babasının yüzüne baktı, güldü.

Alevli örtüsünü yaylaya sermiş ufuklar kararırken, Bekir, kızının güzelliğini sanki ilk defa gördü; kendisinden ayrılacak kızının sevgisi, acı bir kuvvetle içine doldu, kalbinden: "Gül desem gül değil, nur desem nur değil, kanımdan, etimden doğan bu melâike yavrusunu ellere nasıl vereceğim?" dedi.

Ayşe'de bir bayram hali vardı bu akşam. Yeşil, ipek entarisinin içinde genç vücudu; yeşil Kırım dağlarının en tenha, en sakin bir yerinde yapayalnız büyümüş, genç bir çam ağacı gibi sağlam, nazlı ve tazeydi. İneğin başına dayadığı yuvarlak, kırmızılığı olgun elmalardaki gibi parlak yanaklarından, uzun siyah kirpikleri arasında kor gibi yanan gözlerinden, ateşli dudaklarından yaşamak özlemi fışkırıyordu. Kırım'ın her mevsimi nasıl güzelse Ayşe de öyleydi: Hem gülerken güzel, hem de ağlarken.

Bekir, ineğin ipi elinde, ahıra doğru yürüyen kızına baktı, yavaşça: "Mübarek toprak, senin güneşinin altında, her şeyin güzel olur, insanların da.." dedi. Ve ansızın, önde giden kızını, sırtında eski bir entari, entarisinin eteğinde çocukları, yüzünün rengi sararmış-sönmüş, elleri kuru, çatlak ve zavallı görür gibi oldu, korktu. Başını kaldırarak: "Vermem kızımı olur olmaza!" dedi.

Ama bu sözüyle kendi kendinden utandı. Çünkü bunu söylerken çoban Seyd-Ali'leri düşünmüştü. Seyd-Ali'ler ise olur olmaz kimselerden değildiler. Zaten öyle olur olmaz tek kişi yoktu köyde. Kızını isterlerse nasıl reddedecekti?

Bekir şimdi günün bütün ağırlık ve yorgunluğunu ihtiyar kemiklerinde hissediyordu. Ama hepsinden ağır, hepsinden acı olanı; içine sokulup yerleşen, kızının derdiydi. Kızının düşüncesinden kurtulmak ister gibi elini salladı.

- Yavru o daha. Kimse istemez. Dertsiz başıma kendim dert açıyorum. En büyük dert, bizim tarlanın tütünleri şimdi. Tütünleri aranlara kaldırmadıkça gözlerimi rahat kapayamayacağım. Tütünler arana girse, demetler sarılsa, istifler yapılsa, şehire taşınsa, satılsa, Macik de boğa yavrulasa, varsın o zaman Ayşe'yi isteyecek cenabet, çıksın istesin. O zaman ben de düşünürüm bir. Kendimiz için doğurmadık ya! Enver'in dediği gibi damadı Samsun'dan getirmeyeceğiz ya!

Şimdi Esma da önde, Ayşe'nin yanında gidiyordu. Bostana yaklaştılar. Ayşe sırık kestirmeleri devirdi, hayvanın ipini annesinin elinden alarak, çakıl döşeli dar bir yol boyunca ahıra yürüdü.

Karanlık, artık tamamen yerlere çökmüştü. Göğü süsleyen yıldızlar çoğalmış, Ayı Dağ'ın ucundaki ay gü-müşünü denizin sâkin sularına serpmişti.

Bekir, evinin önündeki bostana yaklaştı. Önü açık, üstü kapalı saçaklardan sarkan, sicimlere bağlı salkımların, çan çiçeklerinin, duvar kenarlarındaki güllerin hoş kokuları, akşamın serinliğine karışarak, yorgun gönlünü okşadı. Çakıl döşeli yolda yorgun adımlarını sürüklerken, solda, bostanın içinde, bakla çatalları arasında gözüne karısı ilişti.

- Ne diye orda cin gibi dolanırsın be karı? Millet su başında sıraya girdi. Artık bize su gelmez bu gece, çık ordan da bir yemek ver bana!

Bostandan Esma'nın sesi işitildi:

- Bostana gir!

- Doyurmaz bostan şimdi benim karnımı. Acıktım dedim sana.

Bekir: "Belki de karı kabak kesti, kaldıramıyor" diye düşündü, döndü, bostana girdi. Ayakları altındaki toprağın ıslak olduğunu hemen anladı, "gün boşa gitmedi, bostan sulanmış!" diye sevindi.

- Kim suladı bostanı?

- Ayşe.

- Maşallah!

- Akşamüstü Battal'ın Enver yoldan geçiyordu. Benim suyu alın, bostanınızı sulayın! dedi. Aşkolsun Enver'e, tıpkı bir evlât gibi...

- Seyd-Ali'nin akrabası olan Enver mi?

- Köyde başka Enver yok, elbette o!

Karısının bu sözleri, Bekir'in içindeki azabı yeniden uyandırdı; bostandan çakıl döşeli yola dönerek: "Arı bal alacağı çiçeği bilir!" diye mırıldandı. İçinde bir üzüntü, gitti, sofada oturdu. Evin içi boş ve karanlıktı. Ayşe de giderse bu ev, hayatının sonuna kadar hep böyle boş ve karanlık olacaktı. İçinden: "Vermem kızımı daha!" dedi.

Ahırda ineği sulayan Ayşe, ince ve tatlı sesiyle bir türkü söylüyor, karısı da soğan tarlasının kenarına çömelmiş, akşam yemeğine taze soğan koparıyordu. Kızı kendi havasında, karısı kendi keyfinde; ev sahibine aldırdıkları bile yok! Bekir sofada bir süre sessizce durdu, sonra dargın bir sesle bağırdı:

- Esma! Bostanı bırak da bana bak dedim sana! Bostana bakacak zaman mı şimdi; karnım zil çalıyor.

Ayşe, babasına cevap verir gibi, sesini yükseltti, türküsünü daha da hızlandırdı. Bekir, ahırdan gelen türküde "çoban" sözünü işitince sustu, kulak verdi, dinledi:

- Ayşe! Ne türküsü söylüyorsun orda?

Ayşe, babasının sesini işitmemiş gibi türküsüne devam etti:

Obana balam, obana[*]
Verme kızını çobana.
Kızını versen çobana,
Sokar başını tobana.[**]

---

* Oban: başçoban.

** Toban: saman.

Bekir sofadan indi. Artık kime bağıracağını, kime sesleneceğini pek iyi bilmiyordu.

- Ayşe, hey Ayşe! Sen de dişi porsuk gibi düştün kaldın bostanda. Nedir o çoban türküsü?

Ayşe, hâlâ türküsüne devam ediyordu:

Karabaş kuzum tuz ister,
Çoban ağam kız ister.
Karabaş kuzuya tuz yoktur,
Çoban ağama kız yoktur.

- Ayşe! Vallahi, billâhi bu kız aklını kaçırdı. Nedir bu çoban türküsü? Millet yorgun argın tarlasından geliyor bizim kız da tutturmuş bir çoban türküsü!

Bostandan Esma'nın sesi işitildi:

- Ne olmuş? Keyfi yerinde, ineğini gördü, sevindi, elbet türkü söyler.

- İneğe mi söylüyor türküyü?

- Kime söylüyorsa söylüyor. Sen ne bilirsin kime söylediğini! Gönlündekine söylüyor. Gönlünde çoban varsa çobana, demirci varsa demirciye söyler.

- Sen bana bostandan felesofluğa kalkma! Tiyatro mu oldu bu bizim ev artık? Tütünümüz tarlada yatıyor. Ben ineğin arkasında yürüdüm bütün gün. Oğlumuz yok, halimizi düşünsün.

Esma ayağa kalktı, kocasına yaklaştı:

- Dua et Allah'a da kızına iyi koca versin. Her şey düzelir. Tarlada yatan bir senin tütünün değil ya; cümle âlem tarlasında.

- Ama böyle hava...

- Hava Allah'tan. Allah, biz fakirleri unutmaz. Ne bilirsin, belki bir ay sürer. Türkünün de insana zararı yok. Madem ki türkü söylüyor, keyfi yerinde demek.

- Karnım zil çalarken bir de çoban türküsü dinleyemem.

- Hadi, gir eve. Yemeğin hazır. Tatlı ye, tatlı söyle! Yüreğine çoban kurdu mu girdi senin bu akşam! Kızın diline çoban türküsü gelmiş, söylüyor işte.

- Demincek gönlünde demiştin.

- Gönlünde dili var.

Bostanın yanındaki yoldan gelip geçen köylüler işitmesinler diye Bekir, sustu. Karısına çoban Seyd-Ali'nin oğlu Remzi'nin Ayşe'ye göz koymuş olduğundan bahsedecekti, ama yine dertsiz başıma dert açmayayım diye elini salladı, meseleyi unutmaya karar verdi. Esma da tekrar bostana girmişti.

Bekir, içinde bir ağırlık, yorgun adımlarını sürüyerek evine girdi. Dört göz evi de beyaz duvarları, kerevetleri, döşekleri, raflarda sahanlarıyla kasvetlere gömülmüş, Bekir Ağa'nın içi gibi sessiz, karanlık, soğuktu.

Bekir, evinin sessizliğini, dargınlığını hissetmiş gibi, içinden cevap verdi:

"- Dedemin evisin sen. Babam, dedem senin duvarların arasında doğdu. Ninelerimiz beşiklerimizin başında ninni söylediler. Ben, evim, yalnızlıklar, sessizlikler içinde bırakır mıyım seni hiç? Bekle, evim, bekle biraz daha! Zamanı gelsin, göreceksin, odalarında, kerevetlerinde, minderlerinde, sofanda, bahçende torunlarım koşuşacaklar, duvarların arasında onlar sevinecekler, onlar oynaşıp onlar bağrışacaklar. Sen, evim, kuş yuvası gibi olacaksın, sabah akşam onların ötüşmelerini dinleyeceksin."

Bekir, eviyle konuşmaya devam ediyordu:

"-Öyleyse Ayşe'yi kocaya ver. Ayşe çocuklar doğursun; torunların doldursunlar beni!"

"- Acelesi ne? On beşini doldurmadı daha."

"- On altıyı doldurdu."

"- Öyle mi?"

"- Öyle öyle! Ben her şeyi bilir, her şeyi hatırlarım. Sen de hatırlarsın ihtiyar! Kendini aldatma! Öyle gizli gizli oyunlar yapma bana!"

"- On altı da olsa gençtir henüz."

"- Genç haa? Beyaz, billûr boynuna bak; göğsüne bak, kalçalarına, bacaklarına bak. Altın tenli vücudunu atlas yorganın altına uzatırken sen Ayşe'yi görmüyorsun. Zengin vücudunu döşeğe, hasretli yanaklarını yastığa dayarken sen Ayşe'ni görmüyorsun. Sen kızındaki özleyişi hiçbir zaman hissettin mi?"

"- Hayır, hayır!"

"- Kırk beşinde bir adamsın. Dünyayı, insanları değil; kendi yavrunu bile duymuyor, duymak istemiyorsun."

"- Nasıl duymuyorum?"

"- Yaşı on yediyi bulan bir kızın kalbini sen nasıl duyarsın?"

"- On yedi mi?"

"- On yedi ya, on yedi! Bilmez gibi sorma: On yedi Sen benim duvarlarımdan, duvarlarımın gözleri olan raflarda pırıl pırıl parlayan bakır sahanlardan sır saklayamazsın, ihtiyar! Raflardaki o sahanlar her şeyi gördü, her şeyi hatırlar. Geçmişin sırrı, senin sırrın bütün bu duvarlara sindi. En ağır, en zor, en mesut, en hoş gecelerinizi bu duvarların arasında yaşadınız. Ben seni anandan doğduğun günden hatırlarım. Sen dünyaya gözlerini açmadan ben seni gördüm. Duvarlarımla, damımla seni sardım. Sıcaktan, soğuktan, kardan, boradan, yağmurdan ben seni korudum. Beşiğin yanında sana ninni söylerken, zavallı annenin sesini ben de seninle beraber dinledim. Sonra yavaş yavaş büyüdün, ayağa kalktın, yürümeye başladın. Yaramaz bir çocuktun; sofada göğsümü süsleyen çiçekleri yoluyor, tahtaları kesiyordun. Bunu bir gün benim eski ustam, senin baban görmüş, seni adamakıllı dövmüştü. Hatırlar mısın Bekir Usta?"

"- Hatırlarım, hatırlarım..."

"- Ben de her şeyi hatırlarım. Senin sünnet olduğun günü bile hatırlarım. Atlasların üstünde Molla Receb'in babası, senin bacaklarını tutmuştu; baban da başını. Sünnetçi de tavanın köşesinde asılı ayvaları işaret ederek: "Bak oğlum, bak şu fareye!" diye seni aldatmıştı. Sen köşede ayvalara bakmıştın ve... Hatırlar mısın?"

"- Evet."

"- Ama büyüdükçe uslandın. Kardeşlerin, ağabeylerin bu evi bırakıp başka evlere taşındılar. Senin baban, benim ustam öldü. Ama ölmeden önce seni evlendirdi. Esma da tam on yedi yaşındaydı o zaman. Bahtiyardın değil mi?"

"- Çok."

"- Esma da bize taşındı, benim en iyi hayatım da o zaman başladı. İçim, dışım gül gibi temiz ve kokulu oldu. Esma beni sildi, süpürdü, bana baktı, odalarımı donattı. Ama ben gene de güzelim. Lâmbayı yak da bir bak bana! Çirkin miyim? İhtiyarladım ama. Bu da hep senin yüzünden. Damımın kiremitleri küflendi, saçaklarım karardı, birçok yerleri çürüdü. Hep senin yüzünden. Bakmıyorsun bana Usta! Ama gene de şikâyet etmiyorum. Her şeyin sonu var, benim de zamanım gelecek. Ama sen Ayşe'yi evlendirmelisin. Ayşe çocuklar doğurmalı. Ayşe çocuk doğurmazsa ben çökünce yeni evi kim kuracak, bu ocağın hayatı sönecek mi bütün bütüne? Bu inadında devam edersen söndüreceksin bu ocağı!"

"- Doğru, bu sözün, evim, çok doğru! Ama kime verelim Ayşe'yi?"

"- Çoban Seyd-Ali'nin Remzi'si fena mı?"

"- Fena değil, ama ne dersen de, çoban oğlu çoban!"

"- Hay seni gidi sersem hay! Tanrı herkesi bir, herkesi eşit doğurdu. Dinsiz mi oldun sen?"

"- Hayır, hayır, dinsiz değilim. Sersem de değilim, bilâkis akıllıyım."

"- Sersemsin!"

"- Akıllıyım."

"- Sersemsin!"

"- Kızına iyi koca bulmak isteyen bir kimse, sersem mi olur?"

"- Bu köyde fena insan var mı?"

"- Yok."

"- Herkes birbiriyle kardeş değil mi, Bekir?"

"- Kardeş."

" - Eee. Remzi'yi niçin sevmiyorsun?"

"- Severim."

"- Eee?"

"- Remzi, çoban oğlu.."

"- Çoban oğluysa ne olmuş?"

"- Şimdi dünya değişti."

"- Dünya değişmedi, sen değiştin."

"- Yok, değişti dünya, değişti. Ben, aklım neyi kesiyorsa onu yapmalıyım. Hem şu arada tütünleri kaldırmam gerek. Hele tütünleri arana atalım, o zaman Esma ile başbaşa verir Ayşe'yi düşünürüz. Önce tütün..."

Ayşe şimdi sofadaydı; deminki çoban türküsünü tekrar, tekrar söylüyordu. Ama Bekir Ağa, öyle derin düşüncelere dalmıştı ki, Ayşe'nin sesini bile duymuyordu. Yine Enver'i hatırladı: "Bu kız, çoban türküsünden başka türkü bilmiyor mu?" diye kızdı:

- Ayşe, Ayşe! Nedir tutturduğun bu çoban türküsü? Nedir bu maskaralık?

Ayşe, sofada geniş bir kahkaha koyverdi:

- İçerde misin babacığım? Ha ha hay! Çoban türküsünün maskaralık neresinde?

- Sus diyorum sana! Bana öyle arsız arsız cevap verme. Yüreğinde çoban kurdu...

Ama gerisini bir türlü söyleyemedi. "Maskara sensin, Bekir!" diye düşündü. Ayşe şimdi odadaydı.

- Evvelce kaç defa bu türküyü söylemiştim, bana kızmamıştın, şimdi...

- Şey... sana kızmadım ki... Bu oda çok karanlık! diye kekeledi Bekir.

- Lâmbayı yakarsan hemen aydınlanır.

- Öyle ya!..

Bekir Ağa elini cebine soktu, kibrit çıkardı, masadaki şişman lâmbanın karpuzunu kaldırdı, fitili yaktı. Badanalı duvarları, uzun raflarda sahanları, duvarlarda asılı işlemeli havluları, köşede atlas yorganları, döşekleri, bütün basit güzelliğiyle oda, mavimtırak ışıklarla aydınlandı. Bekir Ağa'nın yanında kızı; yuvarlak ışıklı yanakları, parlak sedef dişleri, kor gibi gözleriyle güldü. Sanki bu gülüşüyle, babasının içindeki sıkıntıyı söküp atmak istiyordu.

Bekir Ağa, ocağın yanındaki uzun, beyaz tüylü keçi derisine oturdu. Konuşmuyor, kızına bile bakmıyordu. Ayşe yavaş bir sesle: "Yorgunsunuz baba!" dedi.

- Dünya kadar yol yürüdüm. Güneş de adamakıllı yaktı bugün. Sen aranlara gittin mi?

Ayşe, babasının karşısına diz çöktü, Bekir Ağa'nın çarıklarını çözerek: "Hayır," dedi, "ben gitmedim, annem gitti."

- Seyd-Ali'nin oğulları yardıma çıkmışlar bizim aranlara, öyle mi?

Ayşe, başını önüne eğdi, yavaşça cevap verdi:

- Evet, baba! Hatır sormaya gelmişler. Kendi işleri çok gerideymiş.

- Öyle ya, hatır sorduklarına da şükür. Kendi tütünleri tarlada yatarken bize yardıma gelemezler ya!

- Büyükleri Remzi, Ağa'ma söyleyin, onu yardımsız bırakmayız, demiş.

- Öyle mi? Remzi...

Elinde tabaklar, ağaç kaşıklar, odaya Esma girdi. Ayşe, babasının çarıklarını çıkarmıştı. Elinde çarıklar, sofaya

giderken, Bekir Ağa kızının boyuna, bosuna, omuzlarına baktı ve: "Belki de vakit geldi vermeye!" diye düşündü.

Esma, kocasının yüzünde bir şeyler okumuş gibi, Ayşe'nin çıktığı kapıya doğru baktı; kızının sofada bulunduğuna emin olunca, yüzünü kocasına çevirdi:

- Sen keyifsiz döndün bu akşam! dedi.

Bekir Ağa, bir an cevap vermedi; neden bahsedeceğini pek iyi bilmiyordu. Söze Battal'ın Enver'den işittikleriyle başlayacaktı, ama bu fikrinden hemen vazgeçti. "Çoluk çocuk lâkırdısı bu! Ayşe'nin aklında koca yok daha!" diye düşündü.

Esma, Ayşe sofadan odaya giriverir diye kapıya tekrar bir göz attı; sonra kocasının yüzüne bakarak yavaş bir sesle sordu:

- Rum boğasından memnun kalmadın galiba?

- Onu git de ineğe sor, ben ne bilirim!

Esma, elini ağzına götürdü, kıs kıs güldü:

- Tüh, kırk beşlik maskaranın dediğine bak!

Ama bu küçük ve mâsum söz, içlerine dolmuş dertli akşamın sıkıntısını yumuşatıverdi âdeta. Bekir, bütün gün sıcak güneşin altında, ineğinin peşi sıra yürürken, henüz genççe karısının da evde kendisini hasretle beklemiş olabileceğini düşündü; yorgun vücudunda tatlı ürpertiler duydu. Şimdi kızını unutmuş, gülen gözleriyle karısının yüzüne bakıyordu:

- İneğin işi boğa ile, bizim işimiz...

Esma, kocasının neden bahsedeceğini anlamaya vakit bulamadan, elinde bakır bir leğenle ibrik, odaya Ayşe girdi.

- Bizim işimiz tütünleri tarladan kaldırmak!

Bekir Ağa, şimdi ciddileşmişti. Kâh karısına, kâh kızına bakıyor, göğsünü bir baba kıvancıyla kabartarak konuşuyordu.

- Ben sabahleyin erken kalkayım. Allahın izniyle dere

başından başlar, güneş Ayı Dağ'ın doruğunu bulmadan Çatrapi* armutlarına kadar çıkarım. Ayşe de seninle aranlarda kalsın. Atın yanında yürümeye hacet yok. Battal'ın Enver bizim tarlanın yanından geçiyor. Kendi eşeğiyle bizim atı da idare eder. Şimdiden gidip komşulara yalvarmaktansa önce elimizden geldiği kadarını kendimiz yapalım. Bitirirsek ne âlâ! Yani yapabildiğimiz kadar, sonrasına Allah kerim!

Bekir Ağa, yanında ayakta duran, selvi boylu, genç, sağlam kızına baktı. Kızının, kendisini cahil bir köylü sanmaması için, belki de kızıyla karısı yanındaki itibarını yükseltmek maksadıyle: "Biz zengin değiliz, elimizde ne var?" diyerek, peşinden Molla Receb'in sözlerini ekledi:

- Yed-ullah leyse lil-insani illâ mâ seâ!

Babasının, anlamadığı bu sözleri, Ayşe'nin çok hoşuna gitti. Dirseklerine kadar sıvanmış ağır, kalın ve çalışkan ellerine ibrikten su dökerken sordu:

- Mânasını söyler misin, babacığım?

- Yed-ullah, yani Allah'ın kudreti. Biz köylülerin çalışıp çabalamaktan başka çaremiz yoktur, kazandığımıza şükretmeliyiz.

- Komünizma gibi desene, baba!

- Komolizma mı?

- Komolizma değil, baba, komünizm!

- Eeeh, komolizma işte! Ama komolizmayı Ruslar uydurdular. Madem ki Ruslar uydurdular, bizim millete uymaz.

- Hayır, baba, komünizmayı Ruslar değil, Almanlar çıkardılar. Komünizmanın babası, Karl Marks'tır.

Bu arada Esma da söze karıştı:

- Dünya kadar yeni şeyler öğrendi bizim Ayşe! Bak, seni bile susturdu. Kala Mala'nın ne olduğunu bilir misin sen? Bilmezsin elbet!

---

* Bir çeşit armut.

- Bilirim.

- Ne bilirsin!

- Bilirim dedim sana.

- Ellezi halâk-al-mevte ve-l-hayate... Sen bunu bilirsin, ama Kala Mala'yı bilmezsin.

Ayşe başını arkaya attı, bir kahkaha salıverdi:

- Ah anne, Kala Mala değil, Karl Marks!

- Aman aman, dilim dönmüyor işte, Kala Mala olsun!

Ayşe elindeki havluyu babasının dizine bıraktı, leğeni kaldırdı, hemen sofaya çıktı, elinde bir gazete, çabucak geri geldi. Masadaki lâmbayı babasının yanına yerleştirdi, gazeteyi açtı:

- İşte baba, Karl Marks'ın resmi.

- Bak, Rus'tur dememiş miydim sana!

- Rus değil, baba!

- Rustur, Rus! Tanımam mı ben?

- Ayşe'den iyi mi bileceksin?

- Bilirim.

- Ama Alman.

- Sakalına bak! Alman'da böyle sakal ne arar? Rus'tur vesselâm.

- Hayır, babacığım. Vallahi de Alman. Okudum ben.

- Tövbe de! Yemin etme! Almandan böyle komolizma gibi şeyler çıkmaz. Sakalından anladım ben... Ya Rus'tur, ya Yahudi.

Bu konuşma daha çok uzayacaktı, kocaman bir kabın içinde dumanı tüten etli fasulye çorbasıyla Esma, odaya girmeseydi:

- Haydi, o Kala Mala'ları bırakın şimdi; geçin etli fasulyenin başına! Biz fakirlerin karnını ne Kala Mala doyurur, ne de komolizma. Yemeğinizi yiyin de Allah'ın verdiğine şükredin. Toprağımız var, suyumuz var. Ne lâzım daha bize?

Artık odayı kaplamış akşamın gölgeleriyle sarılı, lâmba

ışığına toplanmış, oturuyorlar; orta yerde, sofrada dumanı üstünde fasulye çanağı duruyordu. Üçü de fısıltı halinde birer besmele çekerek yemeye başladılar.

Yemeklerini sessizce yiyor, ata toprağına bakar gibi kıvançla sofralarına bakıyor, yorgunluklarını gizliyerek Allah'ın verdiğine şükrediyorlardı...

2

Gökyüzü ağarmaya başlamıştı. Sisler içinden çıkmış bir gemi gibi Ayı Dağ'ının tepesi görünüyor, sabah yavaş yavaş toprağa iniyor, denize uzanan evlerin damları kara gölgelerden kurtularak ağarıyordu.

Bekir, sofaya çıktığı zaman, denizi göğe bağlayan mor ufukta, henüz parlak bir yıldız, giden geceyi uğurlar, gelen sabahı selâmlar gibi yanmaktaydı. Ama onun da parıltısı uzun sürmeyecekti; çünkü Ayı Dağ'ın ardındaki kızarmış ufuklardan Kızıltaş'ın tütün tarlalarına, çayırlarına, evlerine, güzel sabah geliyordu.

Bekir Ağa, yemeği yer yemez yatmış olmasına rağmen ağır uyanmış, yataktan güçbelâ kalkmıştı. Battal'ın Enver'den duyduklarını pek düşünmediği halde içinde bir sıkıntı duyuyor, dün yürüdüğü yolun bütün ağırlığını bu sabah kemiklerinde hissediyordu.

Sofanın tahta basamaklarını indi; solda ahırın kapısını ardına kadar açık gördü.

- Hey Esma, sen mi varsın ahırda?

- Kim olur başka? Köye Yalta'dan hırsız mı geldi sandın?

Bekir, ahıra doğru yürüdü, daha ahıra varmamıştı ki sofada Ayşe'nin sesi çınladı:

- Anne, Macik'in boncukları nerde?

Döndü, kızına baktı; daha demin bu sabah her sabah-

tan erken kalktığını sandığı için, kızını sofada görünce, şaşırdı.

- Bağırma horoz gibi! Bu saatte kadın kısmı yatağında yatar, rüya görür henüz... Erkeğin işi erkeğindir, siz ise...

- Oğlumuz yok diye üzülüyordun dün akşam, baba-cığım. Ben de bir erkek gibi çalışamam mı?

- Zır zır etme, eve gir dedim sana!

Esma, Macik'i ahırdan çıkarıp duvarın yanına, kazığa bağladı:

- Nedir sabah sabah bu gürültü, canım? Esma Ayşe kızı neden kaldırdın erkenden? Çingene tayfası mı olduk artık biz?

Esma, kocasının sözlerini duymamış gibi, sofada sessizce duran Ayşe'ye döndü:

- Boncukları, duasıyla beraber minderin altındadır. Çanını da getir!

Sonra kocasına döndü:

- Zahmetsiz mal yenmez. Dün akşam, Allah'ın verdiği bu havada tütünleri kaldıramazsak işimiz dumandır, diye suratın kül-kireç kesilmişti. Sabaha kadar kirpikli gözüm uyku yüzü görmedi.

- Dedimse dedim, siz de ne diye döşeklerden fırladınız? Sanki yangın bacayı sardı!

- Bacayı sarmadan çare bulmalı. Sen git, dere başından kırmaya başla. Biz de Ayşe ile aranlara gidelim. Battal'ın Enver'e de rica et, kendi eşeğine bakarken bizim ata da bakıversin. Bakar o. Altın gibi bir insan. Haydi, sabahleyin işin bereketi çok olur.

- Hey, kumandan gibi bağırma. Ben işimi bilirim.

- Kızma, şaka söyledim, cümle âlem duydu sesini...

Ayşe sofaya çıktı:

- Buldum anne!

- Getir buraya. Çanını da.

Ayşe, annesiyle beraber, Macik'in boynuna, üç köşe bir

meşine dikili muskayı, yeşil boncukları ve çanı bağlarken, Bekir Ağa mırıldanarak ahıra girdi. Ahır oldukça karanlıktı, ılık gübre kokuyordu. Belki karısının sabah sabah bu bağırtısı; belki hâlâ içini kemiren kızının yaşı meselesi; belki de gizli bir başka sebep yüzünden, Bekir'in gönlü pek rahat değildi bu sabah.

Bekir hâlâ düşünürken, atı, ahırdan çıkmak ister gibi kafasını sallıyor, yeri eşeliyor, dikkatini çekmek için sahibinin omzunu, arkasını iteliyordu. Kapıda karısı bağırmasaydı, Bekir daha uzun zaman düşünecekti.

- Hayvana ezan mı okuyorsun ahırda? Ufuklar kızardı; öğlende gidecek değilsin ya tarlaya!

Tam bu sırada atı da arkadan dürtüşlüyordu.

- Arı soksun kursağını! Biri önden, biri arkadan deli edecekler insanı. Haydi, acele ediyorsan götüreyim seni işe!

Ama Bekir'in pek de acele ettiği yoktu. Ellerinde atının ipini çözmeye bile kuvvet kalmamış gibi, gerindi. Atına baktı, ona söyler gibi: "Ben de amma gevşedim haa!" dedi.

Atı dışarıya çıkardı. Sonra yine ahıra girip tütün sepetlerini, orağını, baltasını, ipini, eski elbiselerini; yani tarlasında lâzım olacak şeyleri dışarıya taşıdı. Kızı ve karısı, hâlâ Macik ile meşguldüler. Belki Macik dün Rum boğasından döndü diye, belki de sabahın serin ve tatlı oluşundan, Esma da bu sabah her sabahkinden daha neşeli, daha canlıydı. İşin birini bitirip hemen ikincisine başlıyor, çalışırken de arasıra ya kocasına, ya da kızına emirler veriyordu.

- Ayşe! Çobana iyice anlat Macik'in halini. Bayırlarda göz kulak olsun, hayvanı yanında tutsun, gözden kaçırmasın. Yavruladığı gün de, söyle ona, gözaydına gelsin!

Ayı Dağ'ın ardındaki kızıllık koyulaşıyor, denize uzanan evlerin nemli damları geceden kurtulmuş, güneşi bekliyorlardı. Her evde, Bekir Ağa'nın evi önündeki gibi bir

hazırlık vardı. Her kapıdan, her bahçeden, her sofadan bir ses, bir sesleniş duyuluyor, yokuşlu yolların taşlarında nal sesleri işitiliyor, canlı keçiler meliyor, uyuşuk inekler başlarını kaldırarak uzun uzun böğrüşüyorlardı.

Ufuklar allanıp gök ağardıkça insanlar da vaktin yaklaştığını evden eve insandan insana bildirir gibi, daha yüksek, daha hızlı seslerle konuşuyor, güneş doğmadan evlerinden ayrılıp tarlalarına gitmek istiyorlardı. Tepelerde çobanlar hayvanları beklerken, köyün içinde yollar kalabalıklaşıyor, evler gitgide boşalıyordu.

Artık gündüz olmuş, hayvanlar başlarını toprağın yeşil otlarına indirmişlerdi. İnsanlar elleri, kalpleri ve umutlarıyla toprağa eğiliyorlar, Kızıltaş'ın bütün hayatı toprağa sarılıyordu. Yüzlerce seneden beri atalarının, dedelerinin ayaklarıyla açılmış yollarda öylesine kalabalık, öylesine canlı, tecrübeli bir hareket vardı ki! Hepsi de sanki birbirlerini kovalıyor, birbirlerinden daha önce tarlalarına varmak, topraklarına sarılmak istiyorlardı.

Köy tezlikle boşalıyor, evler sessizliklere gömülüyordu. Önleri çiçekli sofalarda seksen, doksan yaşında, beyaz başörtülü nineler, uzun çubuklarını tüttüren ak sakallı dedeler, mesut bahtiyar, tarlalarına giden evlâtlarına bakıyorlardı. Sofalara açılan oda kapıları, ardına kadar açık bırakılıyordu; çünkü hırsızlık duyulmamış bir şeydi; evlerin kapısını kilitlemek, bahçeleri yüksek duvarlarla çevirmek, bura köylerinde çok ayıp sayılıyordu. Yol üstündeki evlerin açık kapılarından odalarda eşyalar görülüyor, kimseden sır saklanmıyordu. Birinin hali, ötekince belliydi; biri ötekinden şikâyetçi değildi. Bereketli yıllarda varlığa seviniyor, Allah'ın verdiğine şükrediyor, kıtlık olursa da yanıyor, "aza kanaat etmiyen çoğu bulamaz!" deyip ayaklarını yorganlarına göre uzatarak yaşıyorlardı.

Ayşe, Macik'le köyden çıktığı zaman Kızıltaş, tamamen boşalmış gibiydi. Ayşe şimdi Gelinkaya'ya yaklaşmıştı;

buradan evlerini, köyünü, tütün aranlarını, deniz kıyısına kadar uzanan tütün tarlalarını hattâ tarlasının kenarında çalışan babasını görebiliyordu.

Köy boş ve sessizdi, fakat artık garip değildi, çünkü gündüz olmuştu. Evlerin saçaklarında, eski kuyuların etrafındaki sazlıklarda kırlangıçlar, yol kenarlarında, çalı çırpı arasındaki çeşitli kuşlar yuva yapıyor, ahırların önündeki gübre yığınlarında sürü sürü tavuklar, yalnız kendilerinin anladıkları bir dille konuşarak geziniyor, sofaların önündeki çiçeklerde arılar uçuşuyor; yeşil, sessiz ağaçların gölgelerinde çubuk içen dedelerin etrafını çeviren Kızıltaş evleri, yolları, bahçeleri şimdi arılar, kuşlar, kelebekler, tavuklar diyarı oluyordu. Yollarda ne bir insan, ne bir hayvan. Yalnız şoseden bir iki saatte bir, bir otomobil görünüyor; homurtular, bazı yokuşlarda pat pat sesleri, yol kenarlarındaki bağlarda, bahçelerde bir duman perdesi bırakarak, Kızıltaş'ın içinden geçip gidiyordu.

Gelinkaya'nın yanından bütün bu yollar iyice görünüyordu; fakat ne kadar çoktular! Kalpten çıkan kan damarları gibi, bu yollar Kızıltaş'tan çıkıyor; her tarlaya, her arana, her bağa, her bahçeye, çayırlara, su başlarına, deniz kenarlarına kol kol uzanıyordu. Bazı yerlerde yollar kesişiyor, bazı yerlerde ise birbirine kavuşamayan iki zavallı sevdalı gibi yan yana uzayıp gidiyorlardı.

Binlerce sene evvel bu toprak bu insanlara sanki Tanrı tarafından üleştirilmişti. Her toprak parçasının alçak duvarlarla ne zaman çevrildiğini kimse hatırlamıyor; kimse bilmiyordu. Fakat nesilden nesile geçen topraklara uzanan yolları hangi ailenin, hangi neslin ayaklarının açtığını herkes biliyor, hangi yolun kime ait olduğundan kimseler şüphe etmiyordu.

Çobanın, hayvanları güttüğü tepe, bir çağrım uzaktaydı; fakat Ayşe, Macik'i yormamak için hiç de acele etmiyordu. Arada duruyor, köye, tütün aranlarına bakıyor, gü-

neşin gümüş ışınları altında titreşen denizi seyrediyordu. Deniz kıyısına gitmeyi ne kadar isterdi! Ama yalnız başına gidemezdi, çünkü işlerin en kızgın zamanıydı. Hem sonra kızlara yalnız başlarına denize gitmek yasak değildi ama, âdet de değildi. Ayşe de şimdi denizin bu kadar yakın, bu kadar güzel, bu kadar dost olmasına rağmen gidemezdi. Tütünlerin tarladan aranlara kaldırılmasını işler bittikten sonra köycek gidilmesini bekliyecekti. Hem bu toplu gidişler daha hoş, daha eğlenceli oluyordu. Arabalarıyla köyün kenarına toplanıyor, kızlar atların yelelerine, koşumlarına çiçekler takıyor, çalgı, şenlik arasında tıpkı Hıdrellez'deki gibi denize gidiyorlardı. Anneler kıyıda, kayaların arasında kebap, kahve pişiriyor, gençler denizde yüzüyor, akşama yakın tekrar arabalara binip türküler söyleyerek, şenmesut, evlerine dönüyorlardı.

Eh, Ayşe de tütünlerin kırılıp bitmesini beklemeliydi. Bunu yalnız Ayşe değil, bütün köy bekliyordu. Yaz işleri bittikten sonra köye tekrar hayat girecekti. Dağbaşları beyaz karlarla ağarırken evlerin bacaları tekrar tütecek, kış geceleri evlerde eğlenceler olacak, kızlar, gençler komşu evlerinde toplanarak maniler söyleşip oyunlar oynayacaklardı. Evlenme çağına girmiş kızlar da eksik değildi; işleri ortadan kaldırınca gelen güz, düğünsüz de geçmeyecekti. Ayşe düşündü: "Kimler evlenecek acaba?"

Parmaklarıyla kızları saydı: Cemil'in Zeyneb'i, Çilingir'in Hatice, Parmaksız'ın Tevhide... Üçü de on altı, on yedi yaşlarındaydılar. Kendini de düşündü. Yüzü kızardı, gözlerini yere indirdi, durdu. Sonra Macik'e yaklaşarak yuvarlak yanağını Macik'in boynuna dayadı, bir şey bekler gibi sessizce uzaklara baktı. Siyah gözlerini örten uzun kirpiklerinin arasında yaşlar toplanıyordu. Ağlamak istiyor, ama niçin, ne sebepten ağlayacağını kendi de pek iyi bilmiyordu. Çünkü gönlü mesuttu, hayatı ve insanları seviyor, ama yine de gözleri doluyordu.

Önce baba evinden ayrılan bir yeni gelin gibi ağlamak, yanaklarından aşağı damla damla, sıcak yaşlar akıtmak istedi; sonra güldü, yavaşça güldü. Sonra başını arkaya attı, bir kahkaha koyverdi, yolun kenarındaki çalılardan bir dal koparıp Macik'i dürtüşledi.

Sağda, yoldan çok yüksekte bir tepe vardı. Tepenin ardı, dağların çamlık eteklerine bitişikti; önü ise sarp ve uçurum. Tepenin bazı yerleri çorak toprak, bazı yerleri, kırmızı, kurşunî, aklı karalı kayalar. Ayı Dağ'ın üstündeki güneş, ışınlarını bu uçurumlara serptiği zaman çeşitli renkler, daha da çeşitli görünürdü. Kızıltaşlılar, kimbilir neden, garip ve korkunç olan bu tepenin kenarında atlarını koştura koştura bir yol açmıştılar.

Ayşe'nin durduğu yerden bakınca tepenin tam kenarındaki bu yol, insanın başı üzerinde tıpkı bir raf gibi asılıydı sanki. İşin tuhafı, Ayşe'nin bulunduğu yolla tepenin kenarındaki yol arasında bir kaya vardı; kayanın alt kısmı kırmızı, üst yanı kurşunî idi. Kayanın üst kısmını bir tülbent gibi ince bir beyazlık çepeçevre sarmıştı.

Kızıltaşlılar bu kayaya Gelinkaya derlerdi. Çok eskiden Kızıltaş'a yakın Dermenköy'de çok güzel bir kız varmış. Kızıltaşlı bir çoban, bu kıza âşık olmuş, kız da çobanı seviyormuş. Çoban beklemiş, kız çağını bulmuş, çoban kızı istemiş. Fakat kızın babası çobanın bu isteğini reddetmiş, kızını Kızıltaşlı namlı bir zengine vermiş. Gelin, Dermenköy'den gelirken Kızıltaş'ın yiğitleri tam bu tepenin üstünde faytonun önünü kesmiş, gelinden mendil istemişler, gelin atlılara mendil verirken aralarında sevdiği çobanı görmüş, yüreği tutuşmuş, birden kendini faytondan atmış. Ama uçurumun dibine düşmemiş, yarı yolda taş kaya kesilip uçuruma saplanmış kalmış. O günden sonra Kızıltaşlılar bu kayaya Gelinkaya demişler.

Ayşe her sabah Macik'i çobana götürürken durur, güneş ışınlarında uçurumlar renkten renge girerken, kaya